

Folk Media as a Social Capital Enhancing the Creative Area for Children and Youths

Prasopsuk Rittidet¹

Received	Reviewed	Revised	Accepted
18/02/2564	16/03/2564	26/04/2564	30/04/2564

Abstract

The objectives of the research were: 1) to compile oral folk media as a social capital of Ban Gud Kaen, Nongno Sub-district, Muang District, Mahasarakham Province; 2) to study the methods of transmitting the oral folk media of the people of Ban Gud Kaen, Nongno Sub-district, Muang District, Mahasarakham Province; and 3) to study the social capital value of the oral folk media on enhancing the creative area for children and youths. The research employed the qualitative research methodology. The research setting is Ban Gud Kaen Village No. 2 and Village No. 6, Nongno Sub-district, Muang District, Mahasarakham Province. The informants were community leaders, ceremonial leaders, village learned persons, parents, children and youths, 30 people altogether. The tools consisted of 1) an interview form, 2) a question guideline for focus group discussion and a record of the focus group discussion, 3) a questionnaire, and 4) a participatory and non-participatory observation form.

The results are as follows: 1. The study and compilation of the folk media revealed that 13 types of oral folk media as social capital were known, but only 8 types have been handed down to the present time. 2. The transmission of the oral folk media of the people of Ban Gud Kaen employed 6 types of social capital. The receivers were both males and females. 3. Regarding the social capital value of the oral folk media, it was found that: 1) the folk media served as wisdom treasures; 2) the folk media gave entertainment; 3) the folk media promoted thinking and imagination; and 4) the people of Ban Gud Kaen were proud of their locality.

Keywords: Folk Media, Social Capital, Enhancing the Creative Area, Children and Youths

¹ Rajabhat Maha Sarakham University, Email-prasopsuk2552@hotmail.com

สื่อพื้นบ้านทุนทางสังคม เสริมสร้างพื้นที่สร้างสรรค์สำหรับเด็กและเยาวชน

ประสพสุข ฤทธิเดช²

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อ 1) รวบรวมสื่อพื้นบ้านทุนทางสังคมของชาวบ้านกุดแคน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม 2) ศึกษาวิธีการถ่ายทอดสื่อพื้นบ้านทุนทางสังคมของชาวบ้านกุดแคน และ 3) เพื่อศึกษาคุณค่าสื่อพื้นบ้านทุนทางสังคม เสริมสร้างพื้นที่สร้างสรรค์สำหรับเด็กและเยาวชน ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพพื้นที่วิจัยบ้านกุดแคนหมู่ที่ 2 และหมู่ที่ 6 ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ผู้ให้ข้อมูลได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้นำพิธีกรรม ปราศญชาวบ้าน ผู้ปกครองและเด็กเยาวชนรวม 30 คน เครื่องมือการวิจัย 1) แบบสัมภาษณ์ 2) แนวคำถามการสนทนากลุ่มและแบบบันทึกการสนทนากลุ่ม 3) แบบสอบถาม และ 4) แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม

ผลการวิจัยพบว่า 1. ผลการศึกษาการรวบรวมสื่อพื้นบ้านทุนทางสังคมของชาวบ้านกุดแคนที่รู้จักมี 13 ประเภท แต่ได้รับการถ่ายทอดถึงปัจจุบันมี 8 ประเภท 2. วิธีการการถ่ายทอดสื่อพื้นบ้านทุนทางสังคม ของชาวบ้านกุดแคน มี 6 วิธี ผู้รับการถ่ายทอดทั้งเพศชายและเพศหญิง 3.คุณค่าสื่อพื้นบ้านทุนทางสังคมเสริมสร้างพื้นที่สร้างสรรค์สำหรับเด็กและเยาวชน พบว่าสื่อพื้นบ้านเป็นพื้นที่สร้างสรรค์สำหรับเด็กและเยาวชน 4 ประเภท

คำสำคัญ : สื่อพื้นบ้าน ทุนทางสังคม เสริมสร้างพื้นที่สร้างสรรค์ เด็กและเยาวชน

บทนำ

การดำรงชีวิตในสังคมปัจจุบันได้เข้าสู่โลกยุคสังคมข้อมูลข่าวสาร “สื่อ” จะมีอิทธิพลที่สุดต่อสังคมอำนาจของการสื่อสารที่มีสื่อเป็นช่องทาง ให้ผู้รับสาร ได้รับความรู้ มีอำนาจต่อการเรียนรู้และการพัฒนาสังคมมากขึ้นด้วย เรียกได้ว่าสื่อประเภทสิ่งพิมพ์และสื่อประเภทอิเล็กทรอนิกส์มีบทบาทสูงมาก เพราะปัจจุบันสังคมทั่วโลกมีการพัฒนาเครื่องมือการสื่อสารหลายประเภท ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ เพราะสื่อมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนา การเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สังคมและศิลปวัฒนธรรม โดยการโน้มน้าวจิตใจผ่านสื่อทั้งสองประเภท คือ สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ สื่อเหล่านี้มีส่วนส่งเสริมให้มีความสุขนานเพลิดเพลินและสื่อบางประเภทมีบทบาทอบรมสั่งสอนศีลธรรมควบคุมความประพฤติคนใน

² มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, Email-prasopsuk2552@hotmail.com

สังคม (Virulrak, S., 1984 and Nakornthap, A., et al., 2005) ด้วยเหตุนี้สื่อจึงเป็นปัจจัยใหม่ของชีวิตผู้คนในสังคม เพื่อปรับตัวให้รู้เท่าทันสื่อได้ใช้การสื่อสารผ่านการเรียนรู้เรื่องสื่อ

แนวทางส่งเสริมเรื่องการเรียนรู้สื่อที่มีในชุมชนจะประสบผลควรให้มีการส่งเสริมการเรียนรู้เรื่องทุนทางสังคมใกล้ตัวที่มีอยู่ในชุมชนเห็นได้ในชีวิตประจำวันนำไปใช้ได้ โดยมีทุนทางสังคมของครอบครัวมี พ่อ – แม่หรือปราชญ์ผู้รู้ในชุมชนได้ถ่ายทอด ช่วยชี้แนะจะทำให้เกิดการเรียนรู้ และภูมิใจในรากเหง้าวัฒนธรรมของตนเอง โดยเปิดโอกาสให้คนในชุมชน เป็นผู้ค้นหาแหล่งข้อมูลโดยชุมชนมีทุนทางสังคมในแต่ละชุมชนแตกต่างกันที่จะให้ชุมชนเลือกจากสิ่งที่ใกล้ตัว เช่น การค้นหาแหล่งข้อมูลสื่อพื้นบ้าน เพราะสื่อพื้นบ้านเป็น เรื่องการศึกษาวัฒนธรรม วิถีชีวิตพื้นบ้านที่ได้รับการถ่ายทอดจากการบอกเล่าจากผู้รู้ โดยนักคิดชนในแต่ละหมู่บ้าน มีการถ่ายทอดมีการเล่าเรื่อง การปฏิบัติประเพณี พิธีกรรมร่วมกันและการเขียนเป็นหนังสือ ส่งเสริมการอ่านของนักเรียนจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งโดยไม่ทราบผู้แต่ง (Chitchinakul, K., 2002) การเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการสืบทอดทุนทางสังคมประเภทสื่อพื้นบ้านดังกล่าว มา เป็นการสืบทอดจากบรรพบุรุษสู่รุ่นลูกและรุ่นหลาน ผลการศึกษาของ (Attagara, K., 1976; Chitchinakul, K., 2002) ได้แบ่งประเภทสื่อพื้นบ้านดังนี้ (1)ประเภทใช้ถ้อยคำ เช่น เพลงกล่อมเด็ก เพลงพื้นเมือง นิทานพื้นบ้าน ฯลฯ (2)ประเภทไม่ใช้ถ้อยคำ ได้แก่ ศิลปะชาวบ้าน งานฝีมือ และสถาปัตยกรรม และ (3)ประเภทผสม คือการใช้ถ้อยคำและการกระทำให้ดูปฏิบัติร่วมกันแบ่งเป็นประเภท ระบุว่าชาวบ้าน ละครชาวบ้าน การละเล่นของเด็ก ความเชื่อและขนบธรรมเนียมประเพณี จากการแบ่งประเภทสื่อพื้นบ้าน ของนักวิชาการดังกล่าวมา ชี้ให้เห็นว่าสื่อพื้นบ้านคือเรื่องราวของมนุษย์ตั้งแต่เกิดถึงตายมีความสัมพันธ์ของ คนกับคน คนกับธรรมชาติและคนกับอำนาจเหนือธรรมชาติ ความสัมพันธ์ของคนที่มีต่อสื่อพื้นบ้านทั้งสาม ด้านดังกล่าวนี้ ได้ชี้ให้เห็นว่าสื่อพื้นบ้านเป็นศาสตร์ที่สัมพันธ์กับวิชาสังคมวิทยา วิชาวรรณคดี วิชา ประวัติศาสตร์ และวิชามานุษยวิทยา ความเกี่ยวข้องกับหลายวิชาดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าสื่อพื้นบ้านมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตทั้งในอดีตและปัจจุบัน

ความสำคัญของสื่อพื้นบ้าน จากผลการศึกษาของ (Nathalang, S., 2005) มีหลายประเด็น คือ (1) เป็นเครื่องมือที่ช่วยให้เข้าใจสภาพชีวิตมนุษย์ได้อย่างดี (2) ให้ความบันเทิงแก่นมนุษย์โดยเฉพาะเพลงพื้นบ้าน นิทานพื้นบ้าน (3) เป็นเครื่องมือให้ความรู้และการอบรมสั่งสอน และ (4) ส่งเสริมให้คนได้คิด วิเคราะห์ เช่นการเล่นปริศนาคำทายและทำให้เกิดความสามัคคี เพราะได้ร่วมกันปฏิบัติสืบทอดประเพณี ของชุมชนตนเอง เช่นการทำนา ลงแขกเกี่ยวข้าว การร่วมทำบุญจัดงานรื่นเริงฉลองร่วมกัน แต่อย่างไรก็ตามสื่อก็มีปัญหาต่อสังคมของการสื่อสารผ่านสื่อสมัยใหม่

ปัญหาการรับสื่อสมัยใหม่พบว่า ในเขตปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองโน จำนวน 8 หมู่บ้าน โดยเฉพาะ บ้านกุดแคน หมู่ที่ 2 และหมู่ที่ 6 เด็กและเยาวชนมีปัญหาการใช้สื่ออินเทอร์เน็ต โทรศัพท์ คอมพิวเตอร์มือถือ ส่ง SMS และโหลดเพลงโหลดภาพ ทำให้เด็กและเยาวชนร้อยละ 80 ของ เด็กและเยาวชนจำนวน 122 คน มีปัญหา คือ (1)พฤติกรรมบริโภคนิยมมีโทรศัพท์มือถือรุ่นใหม่ๆโดย

หลอกขอเงินพ่อแม่ไปซื้อหลายยี่ห้อ (2)พฤติกรรมความรุนแรงโดยจับกลุ่มทะเลาะวิวาทตามงานบุญ ประเพณี (3)พฤติกรรมดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์และหนีเรียน และ(4) มีเพศสัมพันธ์และท้องก่อนวัยอันสมควร เนื่องจากแสวงหาความรักจากสื่อโทรศัพท์ สื่ออินเทอร์เน็ต

จากที่ผู้วิจัยได้สำรวจข้อมูลพื้นฐานโดยการสนทนาแบบไม่เป็นทางการกับผู้นำชุมชนที่เป็นปราชญ์ชาวบ้าน นางสากล ใบบัง และผลการศึกษาจากรายงานวิจัยของ (Rittidet, P., et al., 2012) สรุปประวัติการตั้งหมู่บ้านกุดแคน ตั้งอยู่ในเขตปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม เป็นหมู่บ้านที่มีอายุการก่อตั้งประมาณสองร้อยปี ผู้ก่อตั้งหมู่บ้านมาจากอำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด หมู่บ้านมีโครงสร้างทางสังคมคือ (1) ด้านเศรษฐกิจ ประกอบอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลัก และทำอาชีพอื่น ๆ หลังฤดูทำนา (2) ประเพณี มีการทำบุญตามฮีต 12 เดือน แต่แตกต่างจากหมู่บ้านอื่นๆ ของชาวอีสาน คือไม่นับถือดอนปู่ตา แต่นับถือพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์และรอยพระพุทธรูปบาทจำลอง (3) สุขภาพอนามัย มีการรักษาด้วยวิธีความเชื่อ ยาสมุนไพร และแพทย์แผนปัจจุบัน (4) การศึกษา มีการศึกษาในระบบ นอก ระบบ และตามอัธยาศัย โดยมีแหล่งเรียนรู้ชุมชนเป็นศูนย์การเรียนรู้แบบตลอดชีวิตของคนทุกช่วงวัย และ(5) การเมืองการปกครอง ปฏิบัติตามนโยบายรัฐ และมีผู้นำตามธรรมชาติ คือ มีปราชญ์ชุมชนด้านผู้นำประเพณี พิธีกรรม การประกอบอาชีพ คนตรีพื้นเมือง ที่เป็นผู้รู้ในชุมชน ทำหน้าที่เป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้ของชุมชนให้กับเด็กและเยาวชนที่แหล่งเรียนรู้ชุมชนทุกวันเสาร์และวันอาทิตย์ตลอดปี ทำให้คนในชุมชนได้เรียนรู้เรื่องราวของชุมชนตนเองอย่างใกล้ชิดเกิดจากปราชญ์ชาวบ้านหลายสาขาอาชีพเป็นครูภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน สะท้อนถึงความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชน เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ สามารถที่จะค้นหาความรู้สื่อพื้นบ้านที่ยังคงมีอยู่ในชุมชนให้ชาวบ้านกุดแคนได้ใช้ เป็นภูมิคุ้มกันการรับสื่อสมัยใหม่ด้วยการเรียนรู้สื่อพื้นบ้านของชาวบ้านกุดแคนจะส่งผลให้เกิดความรักสามัคคีเกิดความรู้รักในท้องถิ่นตนเอง

สภาพปัญหาความเสี่ยงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการรับสื่อหลายประเภท เป็นความจำเป็นที่สังคมต้องแก้ไขปัญหา โดยให้การเรียนรู้เรื่องสื่อพื้นบ้าน ผลการศึกษาพบว่าสื่อพื้นบ้านที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ในชุมชนบ้านกุดแคน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ได้แก่ นิทาน เรื่องเล่า ฝน เพลงกล่อมเด็ก ประเพณี ฯลฯ

ดังนั้นปัญหาการรับสารจากสื่อหลายประเภทและความสำคัญของสื่อพื้นบ้านทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาเรื่อง "สื่อพื้นบ้านทุนทางสังคมเสริมสร้างพื้นที่สร้างสรรค์สำหรับเด็กและเยาวชน ทำให้เด็กและเยาวชนบ้านกุดแคนมีทางเลือกรับสื่อพื้นบ้านหลายประเภท เพราะชาวบ้านกุดแคนยังมีสื่อพื้นบ้าน ได้แก่ นิทาน เรื่องเล่า ฝน ปริศนาคำทาย โดยมีปราชญ์ชุมชนเป็นผู้ถ่ายทอดสื่อพื้นบ้าน ได้เรียนรู้ร่วมกันเพื่อเป็นภูมิคุ้มกันการรับสารจากสื่อในสังคมปัจจุบัน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อรวบรวมสื่อพื้นบ้านทุนทางสังคมของชาวบ้านกุดแคน ตำบลหนองโน อำเภอมือเมือง จังหวัดมหาสารคาม
2. เพื่อศึกษาวิธีการถ่ายทอดสื่อพื้นบ้านทุนทางสังคมของชาวบ้านกุดแคน
3. เพื่อศึกษาคุณค่าสื่อพื้นบ้านทุนทางสังคมเสริมสร้างพื้นที่สร้างสรรค์สำหรับเด็กและเยาวชน

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตการวิจัย ประกอบด้วย

กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ผู้ให้ข้อมูลรวม 30 คน ได้แก่ ปราชญ์ผู้รู้ด้านสื่อพื้นบ้านเพศชายและเพศหญิง จำนวน 5 คน ผู้นำพิธีกรรม จำนวน 3 คน ผู้นำชุมชน จำนวน 2 คน เด็กและเยาวชน จำนวน 10 คน และผู้ปกครองเด็กเยาวชน จำนวน 10 คน โดยการเลือกแบบเจาะจง โดยมีคุณสมบัติอาศัยอยู่ในบ้านกุดแคนตั้งแต่ 5 ปีขึ้นไปและเป็นบุคคลที่รู้เรื่องสื่อพื้นบ้าน

พื้นที่การวิจัย บ้านกุดแคน หมู่ที่ 2 และหมู่ที่ 6 ตำบลหนองโน อำเภอมือเมือง จังหวัดมหาสารคาม

เนื้อหาการวิจัย สื่อพื้นบ้านทุนทางสังคมเสริมสร้างพื้นที่สร้างสรรค์สำหรับเด็กและเยาวชน

ระยะเวลาการวิจัย ตั้งแต่เดือน ตุลาคม พ.ศ. 2562 ถึงเดือน กันยายน พ.ศ. 2563

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง สื่อพื้นบ้านทุนทางสังคมเสริมสร้างพื้นที่สร้างสรรค์สำหรับเด็กและเยาวชนใช้ระเบียบวิธีวิจัย เชิงคุณภาพ มีขั้นตอนการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลและแหล่งที่มาของข้อมูล

1.1) การเก็บรวบรวมข้อมูลและแหล่งที่มาของข้อมูลของการวิจัยครั้งนี้ แบ่งได้ 2 ประเภท คือ (1) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นความรู้พื้นฐานและสรุปเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย และ (2) การเก็บข้อมูลภาคสนามพื้นที่วิจัย บ้านกุดแคน หมู่ที่ 2 และหมู่ที่ 6 ตำบลหนองโน อำเภอมือเมือง จังหวัดมหาสารคาม เพื่อใช้เป็นข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัย

2. เครื่องมือการวิจัยและการสร้างเครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือการวิจัย ได้แก่

1) แบบสัมภาษณ์โครงสร้างและไม่มีโครงสร้างกับชุมชนบ้านกุดแคนและข้อมูลสื่อพื้นบ้าน จำนวน 10 ข้อ ใช้สำหรับการสัมภาษณ์และการจัดสนทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลหลัก ปราชญ์ผู้รู้สื่อพื้นบ้าน

เพศชายและเพศหญิงผู้นำชุมชนและเด็กเยาวชน การสร้างเครื่องมือการวิจัยแบบสัมภาษณ์มีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง ได้แก่

(1.1) ศึกษาวิธีการสร้างแบบสัมภาษณ์มีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้างจากตำราวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพของ (Chantavanich, S., 2006) จำนวน 10 ข้อ

(1.2) ศึกษาวัตถุประสงค์ของงานวิจัย เกี่ยวกับเนื้อหา วิธีการศึกษาเพื่อกำหนดขอบเขตเนื้อหา การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง

(1.3) ศึกษารูปแบบวิธีการสัมภาษณ์หลักการ และวิธีการสร้างเครื่องมือแบบสัมภาษณ์มีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง

(1.4) กำหนดเนื้อหาในการสัมภาษณ์ให้สัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ในการวิจัย

(1.5) สร้างแบบสัมภาษณ์มีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้างตามรูปแบบที่เหมาะสมและกำหนดประเด็นเนื้อหา ภาษา การตั้งคำถาม พิมพ์เป็นฉบับร่าง

(1.6) นำแบบสัมภาษณ์ฯ ฉบับร่างเสนอผู้ทรงคุณวุฒิโครงการวิจัย จำนวน 3 ท่าน (1) รองศาสตราจารย์ ดร.สถาพร พันธุ์ณี (2) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรทิน นาราภิรมย์ และ (3) นายถนอม เศษภักดี โดยผู้ทรงคุณวุฒิมีความเชี่ยวชาญด้านสื่อพื้นบ้าน เพื่อขอคำแนะนำในการปรับปรุงแบบสัมภาษณ์มีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง ได้รับข้อเสนอแนะให้เขียนข้อคำถามการสัมภาษณ์เรื่องประวัติการก่อตั้งหมู่บ้านและข้อมูลประเภทสื่อพื้นบ้านแยกเป็นขั้นตอนในการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้แก้ไขตามข้อเสนอแนะและจัดพิมพ์เป็นฉบับสมบูรณ์เพื่อใช้เก็บข้อมูลในภาคสนาม

2) การสร้างแนวคำถามการสนทนากลุ่มและแบบบันทึกการสนทนากลุ่ม การสร้างแนวคำถามการสนทนากลุ่มได้ใช้ข้อมูลคำถามจากแบบสัมภาษณ์มีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง จำนวน 10 ข้อ และแบบบันทึกการสนทนากลุ่ม มีลำดับขั้นตอนการสร้างดังนี้

(2.1) ศึกษารูปแบบการบันทึกการสนทนากลุ่มจากเอกสารหนังสือวิจัยเชิงคุณภาพของ (Chantavanich, S., 2006)

(2.2) จัดทำแบบการบันทึกการสนทนากลุ่ม นำเสนอแบบบันทึกการสนทนากลุ่ม ต่อผู้ทรงคุณวุฒิโครงการวิจัยเพื่อขอคำแนะนำเพิ่มเติมในการปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมกับการเก็บข้อมูล ซึ่งผู้ทรงคุณวุฒิให้ข้อเสนอแนะข้อคำถามแบบบันทึกการสนทนากลุ่มต้องใช้คำถามจากแบบสัมภาษณ์มีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง เพราะเป็นการตรวจสอบเรื่องประวัติบ้านกุดแคนและประเภทของสื่อพื้นบ้านได้ยืนยันข้อมูลที่ถูกต้อง

(2.3) นำแบบบันทึกการสนทนากลุ่ม ที่ได้แก้ไขสมบูรณ์แล้วไปบันทึกการสนทนากลุ่ม

วิธีการสนทนากลุ่ม ใช้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก 4 กลุ่มคือ (1) ผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้นำชุมชน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำพิธีกรรม จำนวน 5 คน (2) ผู้ให้ข้อมูลที่เป็นปราชญ์ชาวบ้าน ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้านด้านอาชีพ นิทาน ดนตรี ศิลปะ ช่างฝีมือทอผ้า ยาสมุนไพร การละเล่น การร้องสรวลและการเล่นขลุ่ย จำนวน

5 คนกลุ่มที่(3) เด็กและเยาวชนเพศชายและเพศหญิง อายุตั้งแต่ 8-18 ปี รวมจำนวน 10 คน และ (4) ผู้ปกครองของเด็กและเยาวชน จำนวน 10 คน โดยการเลือกแบบเจาะจง

3) การสร้างแบบสอบถามวิธีการถ่ายทอดสื่อพื้นบ้าน มีขั้นตอนการสร้างคือ

ศึกษาวัตถุประสงค์ของงานวิจัยเกี่ยวกับเนื้อหาวิธีการถ่ายทอดสื่อพื้นบ้านและคุณค่าสื่อพื้นบ้าน กำหนดขอบเขตเนื้อหาการสอบถาม จำนวน 10 ข้อ นำเสนอแบบสอบถามฉบับร่างต่อผู้ทรงคุณวุฒิให้ข้อเสนอแนะปรับปรุงแก้ไข พบว่าได้แก้ไขแบบสอบถาม เพิ่มเติมเรื่องเนื้อหาการถ่ายทอดสื่อพื้นบ้านในแต่ละระดับแตกต่างกันหรือเหมือนกันในข้อคำถามช่องทางการถ่ายทอดสื่อพื้นบ้าน ผู้วิจัยได้แก้ไขตามข้อเสนอแนะ และจัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ เพื่อใช้เก็บข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัย

4) การสร้างแบบสังเกตการมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม

วิธีการสร้างแบบสังเกตการมีส่วนร่วมและแบบสังเกตไม่มีส่วนร่วม จำนวน 7 ข้อ มีวิธีการสร้างคือ

(4.1) ศึกษาวัตถุประสงค์การวิจัย วิธีการถ่ายทอดสื่อพื้นบ้านและคุณค่าสื่อพื้นบ้านของชาวบ้านกุดแคน

(4.2) สร้างแบบสังเกตการมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมนำเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิได้ตรวจสอบแก้ไขข้อสังเกตและภาษาการวิจัย

(4.3) ได้แก้ไขแบบสังเกตการมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ ในเรื่องต้องใช้ข้อคำถามเหมือนกับแบบสอบถาม เพราะเป็นการตรวจสอบข้อมูลให้ถูกต้องอีกครั้งจากแบบสอบถามวิธีการถ่ายทอดสื่อพื้นบ้าน

(4.4) พิมพ์แบบสังเกตการมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมเป็นฉบับสมบูรณ์ เพื่อนำไปใช้ในการเก็บข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัย วิธีการถ่ายทอดสื่อพื้นบ้านและคุณค่าสื่อพื้นบ้านทุนทางสังคมชาวบ้านกุดแคน

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัย (1) รวบรวมสื่อพื้นบ้านฯ (2)การถ่ายทอดสื่อพื้นบ้านฯ และ(3) คุณค่าสื่อพื้นบ้านทุนทางสังคมฯ

4. การตรวจสอบข้อมูล

ผู้วิจัยกำหนดการตรวจสอบความเที่ยงตรงข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้ด้วยวิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) (Chantavanich, S., 2006) ดังนี้

(1) การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) เป็นการตรวจสอบข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาว่ามีความน่าเชื่อถือมากน้อยเพียงใด ซึ่งสามารถตรวจสอบได้จากแหล่งที่มาของข้อมูลที่ต่างแหล่งกันว่า ถ้าข้อมูลมาจากแหล่งที่ต่างกัน แล้วยังมีความเหมือนกันคงเส้นคงวา ทั้งนี้แหล่งที่กล่าวมาได้แก่ แหล่งเวลา แหล่งบุคคล และแหล่งสถานที่

(2) การตรวจสอบสามเส้าโดยวิธีการคือ วิธีการรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) เป็นการใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการต่างๆ กัน เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน ได้แก่ การสัมภาษณ์ สทนากลุ่ม การสอบถาม

(3) การตรวจสอบข้อมูลด้านการรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลของผู้เก็บข้อมูลมีผู้วิจัยและผู้ช่วยผู้วิจัยเก็บข้อมูลคงเส้นคงวาเหมือนกันเป็นข้อมูลที่ยอมรับได้

ผลการวิจัย

ตอนที่ 1 ผลการศึกษาการรวบรวมสื่อพื้นบ้านทุนทางสังคมของชาวบ้านกุดแคน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

นิยามศัพท์เฉพาะ

สื่อพื้นบ้าน หมายถึงข้อมูลของชาวบ้านกุดแคนที่มีอยู่ในชุมชน ได้รับการถ่ายทอดจากปราชญ์ชาวบ้าน โดยการบอกเล่าเป็นประเภทสื่อมุขปาฐะ ได้แก่ (1) เรื่องเล่า นิทาน ญา คำทาย ความเชื่อ การร้องสรภัญ การสู่ขวัญ และคำให้พร จากความหมายสื่อพื้นบ้านประเภทมุขปาฐะของชาวบ้านกุดแคน ทำให้ผู้วิจัยได้ใช้เป็นความรู้พื้นฐานรวบรวมสื่อพื้นบ้านโดยใช้เครื่องมือวิจัยจากแบบสัมภาษณ์มีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง จำนวน 30 ชุดจากเด็กเยาวชน ผู้ปกครองเด็กเยาวชน ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และผู้นำพิธีกรรม รวมจำนวน 30 คน จำนวน 30 ชุด ได้รับกลับมา 30 ชุด คิดเป็นร้อยละร้อย ปรากฏรายละเอียดดังตารางที่ 1 และตารางที่ 2 ดังนี้

ตารางที่ 1 สื่อพื้นบ้านทุนทางสังคมของชาวบ้านกุดแคน

ลำดับ	สื่อพื้นบ้าน	ความถี่	ร้อยละ
1	เรื่องเล่า	28	93.33
2	นิทาน	30	100
3	ญา	26	86.67
4	เพลงกล่อมเด็ก	26	86.67
5	หมอลำกลอน	20	66.67
6	หมอลำหมู่	20	66.67
7	รำวงชาวบ้าน	20	66.67
8	คำทาย	28	93.33
9	ความเชื่อและประเพณี	28	93.33
10	การร้องสรภัญ	28	93.33
11	กลอนสอย	20	66.67

ลำดับ	สื่อพื้นบ้าน	ความถี่	ร้อยละ
12	การสู่ขวัญ	26	86.67
13	คำให้พร	28	93.33
รวม	13		

จากตารางที่ 1 สื่อพื้นบ้านทุนทางสังคมของชาวบ้านกุดแคนมี 13 ประเภท คือ (1) เรื่องเล่า (2) นิทาน (3) ฝน (4) เพลงกล่อมเด็ก (5) หมอลำกลอน (6) หมอลำหมู่ (7) รำวงชาวบ้าน (8) คำทาย (9) การร้องสรภัญญะ (10) กลอนสอย (11) การสู่ขวัญ (12) คำให้พร และสื่อพื้นบ้านที่รู้จักมากที่สุดคือ นิทาน คิดเป็นร้อยละร้อย คำทาย ความเชื่อ การร้องสรภัญญะ คิดเป็นร้อยละ 93.33 ลำดับรองลงมาที่รู้จักมากที่สุดคือ ฝน เพลงกล่อมเด็ก คำสู่ขวัญ คิดเป็นร้อยละ 86.67 และรู้จักปานกลางคือ หมอลำกลอน หมอลำหมู่ รำวงชาวบ้านและกลอนสอย คิดเป็นร้อยละ 66.67

ตารางที่ 2 สื่อพื้นบ้านทุนทางสังคมของชาวบ้านกุดแคนที่ยังคงมีอยู่ในปัจจุบันและได้รับการสืบทอด

ลำดับที่	สื่อพื้นบ้าน	ความถี่	ร้อยละ
1	เรื่องเล่า	30	100
2	นิทาน	30	100
3	ฝน	28	93.33
4	เพลงกล่อมเด็ก	-	-
5	หมอลำกลอน	-	-
6	หมอลำหมู่	-	-
7	รำวงชาวบ้าน	-	-
8	คำทาย	28	93.33
9	ความเชื่อและประเพณี	28	93.33
10	การร้องสรภัญญะ	26	86.67
11	กลอนสอย	-	-
12	การสู่ขวัญ	28	93.33
13	คำให้พร	28	93.33
รวม	13		

จากตารางที่ 2 สื่อพื้นบ้านทุนทางสังคมของชาวบ้านกุดแคนที่ยังคงมีการถ่ายทอดในปัจจุบันมี 8 ประเภทคือ (1) เรื่องเล่า (2) นิทาน (3) ฝน (4) คำทาย (5) ความเชื่อ (6) การร้องสรภัญญะ (7) การสู่ขวัญ (8) คำให้พร เมื่อเรียงลำดับมีการถ่ายทอดมากที่สุด คือเรื่องเล่า นิทาน ฝน คำทาย การสู่ขวัญ และคำให้พร คิดเป็น ร้อยละ 93.33 และมีการถ่ายทอดมากที่สุดคือร้องสรภัญญะ คิดเป็นร้อยละ 86.67 สำหรับสื่อ

พื้นบ้านของชาวบ้านกุดแคนที่ไม่ได้รับการถ่ายทอดได้แก่ (1) เพลงกล่อมเด็ก (2) หมอลำหมู่ (3) หมอลำกลอน (4) รำวงชาวบ้าน และ (5) กลอนสอย

จากผลการรวบรวมสื่อพื้นบ้านของชาวบ้านกุดแคนในชุมชนบ้านกุดแคนมี 13 ประเภท ดังตารางที่ 1 แต่ได้รับการสืบทอดถึงปัจจุบันในหมู่บ้านกุดแคนมีจำนวน 8 ประเภท ตารางที่ 2 เพื่อเป็นการตรวจสอบข้อมูลตามวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพผู้วิจัยได้ดำเนินการสนทนากลุ่ม 4 กลุ่มมีปราชญ์ชาวบ้านกับผู้นำชุมชนและผู้บำเพ็ญธรรม รวมจำนวน 10 คน เด็กและเยาวชน จำนวน 10 คน และผู้ปกครองเด็กและเยาวชน จำนวน 10 คน รวมจำนวน 30 คน ได้ให้ข้อคิดเห็นที่พ้องกันว่า “ชาวบ้านกุดแคนมีการดำรงชีวิตที่อาศัยการประกอบอาชีพทางการเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก ได้แก่ การทำนาปลูกข้าว ทำสวนพริก ทำไร่มันสำปะหลังและไร่อ้อย โดยมีความเชื่อก่อนการทำเกษตรกรรมโดยเชื่อฤกษ์ยาม ดูวันเดือนปีไถนา หว่านข้าว ก่อนไถไถปลูกมันสำปะหลังและไร่อ้อยและเชื่อการบนบานร้องขอต่อพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์จะทำให้การทำนา ทำไร่มีความสมบูรณ์เพราะหมู่บ้านแห่งนี้ไม่มีดอนปู่ตา จึงนับถือพระพุทธรูปแทนผืนป่า นอกจากนี้มีการสืบทอดประเพณีทั้ง 12 เดือนเหมือนชาวภาคอีสานคือ ทำบุญเดือนยี่ เดือนแปดเข้าพรรษา ออกพรรษาร้องสรภัญแข่งขันระหว่างหมู่บ้าน เป็นบุญส่วนรวม และมีประเพณีส่วนตัว เช่นการแต่งงาน การสู่ขวัญบ่าวสาว การสู่ขวัญได้รับราชการได้เป็นทหาร ตำรวจ ฯลฯ การทำพิธีสู่ขวัญเพื่อเป็นสิริมงคลต่อครอบครัวและตนเอง” (Setpakdee, T., 2020) นอกจากนี้ผู้นำชุมชนร่วมกับเด็กเยาวชนได้อธิบายเพิ่มเติมกับผู้วิจัยว่า “เรื่องที่ทำให้ความบันเทิง สนุกสนาน มีความสุขร่วมกันในครอบครัวคือได้ดูละครโทรทัศน์ประเภทนิทานทรงเครื่องจากโทรทัศน์ช่อง 7 สี ชอบมากคือเรื่องเกาะเพชรเจ็ดสี ปลาบู่ทอง ลักษณะวงศ์ เป็นต้น และนิทานพื้นบ้านที่เป็นเรื่องเล่าจากท้องถิ่นอื่นๆ โดยการดูการแสดง หมอลำหมู่เป็นคติสอนใจกับลูกๆ หลานๆ รู้จักกันมากคือ กลองข้าวน้อยฆ่าแม่ พญาคันคาก และบางครอบครัวที่มีผู้สูงอายุได้ส่งสอนลูกและหลานด้วยคำสอนเป็นคำผญาพื้นบ้านเช่น เมื่อน้อยต้องเรียนวิชาเมื่อใหญ่มาต้องหาทรัพย์ กินข้าวโตอย่าโศกความเพียร” (Phuttakee, J. and Kaew-art, P., 2020)

จากผลของการจัดสนทนากลุ่มจากผู้นำชุมชน ร่วมกับเด็กเยาวชนและปราชญ์ชาวบ้านพบว่าสื่อพื้นบ้านของชาวบ้านกุดแคนที่ได้รับการถ่ายทอดจากผู้สูงอายุ และเด็กเยาวชนได้เรียนรู้ มีสื่อพื้นบ้านพ้องกับการสำรวจที่ได้นำเสนอจากตารางที่ 2 ได้แก่สื่อพื้นบ้านประเภทความเชื่อ ประเพณี นิทาน การร้องสรภัญ การสู่ขวัญ คำให้พร เป็นต้น สำหรับสื่อพื้นบ้านที่สูญหายไม่ได้รับการถ่ายทอดสืบสานในปัจจุบันปราชญ์ชาวบ้าน และเด็กเยาวชนให้เหตุผลที่พ้องกันดังนี้ (1) ปราชญ์ผู้รู้ที่เป็นครูหมอลำกลอน หมอลำหมู่ กลอนสอย รำวงชาวบ้าน ไม่ยอมถ่ายทอดให้คนอื่นได้เรียนรู้ด้วยเพราะเกรงว่าจะใช้ความรู้ไปประกอบอาชีพกว่าตนเอง (2) การเรียนรู้ในระบบโรงเรียนได้ใช้แหล่งเรียนรู้ที่เป็นสื่อบุคคลไปเป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้ในโรงเรียนมีจำนวนน้อย (3) สื่อพื้นบ้านบางประเภทไม่นิยมนำมาใช้ในการดำรงชีวิต (4) เด็กและเยาวชนไม่นิยมเรียนรู้ถือว่าเป็นเรื่องไม่ทันสมัย และ (5) ชาวบ้านกุดแคนไม่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร (Setpakdee, T., Phuttakee, J. and Muean-Mat, R., 2020)

ตอนที่ 2 ผลการศึกษาวิธีการถ่ายทอดสื่อพื้นบ้านทุนทางสังคมของชาวบ้านกุดแคน

2.1) การถ่ายทอดจากการสังเกตธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ชาวบ้านกุดแคนที่มีความเชื่อเกี่ยวกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นกับคนในบ้านกุดแคน ใช้วิธีการสังเกตธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เพื่อเป็นการเตือนสติให้มีความระมัดระวัง ในการประกอบอาชีพ ดังกรณีการทำเกษตรกรรม “ปีใดหนาวจัด ดอกมะม่วงตก มะขามถดถอยดรอ้อยๆ ปีนั้นฝนจะดี” “ปีใดนาคนเล่นน้ำตัวเดียว ฝนจะดี เพราะไม่มีตัวให้หนึ่ง (เกียง)” หรือเตือนสติในการเดินทาง การเกิดกลางร้าย ถ้าตาเขมนข้างขวาจะมีข่าวร้าย ถ้าตาเขมนข้างซ้ายจะมีข่าวดี นอกจากนี้ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมทำให้เกิดการถ่ายทอดสื่อพื้นบ้านประเภทคำทายเกี่ยวกับพืช และสัตว์ เช่น “ห้อยอยู่หลัก บัดกจะเต็ม แม่นหยิ่ง (มะพร้าว)” “เกิดมามีหางไม่มีขา โดมามีขา ไม่มีหาง แม่นอีหยิ่ง (กบ)” เพื่อให้เกิดความรู้สติปัญญากับคนบ้านกุดแคนและธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมเกี่ยวกับสถานที่ เกี่ยวกับป่า แหล่งน้ำของชุมชนบ้านกุดแคน ทำให้เกิดเรื่องเล่าเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้วนำมาเรียกชื่อสถานที่ที่เป็นป่า เช่น เรื่องโคกเต้ง เป็นสถานที่ป่าสาธารณะของชุมชนบ้านกุดแคนและโสภักกีก ชื่อเรียกแหล่งน้ำห้วยคำพุ ที่มีคนตายในห้วยคำพุ เรียกว่า โสภักกีก เพื่อให้คนบ้านกุดแคนได้ระมัดระวังการไปแหล่งน้ำห้วยคำพุ เดี่ยวบักกีกจะมาเอาไปอยู่ด้วย ซึ่งเป็นความทรงจำร่วมกันในการสร้างชุมชนได้เกิดเหตุการณ์อะไรและถือเป็นอัตลักษณ์ร่วมของชุมชนร่วมกันถึงปัจจุบันนี้ (Baibong, S., 2020)

2.2) วิธีการถ่ายทอดในระดับครอบครัว

ครอบครัวเป็นแหล่งขัดเกลาและให้ความรู้แก่คนตั้งแต่วัยเยาว์จนถึงวัยหนุ่มสาว ด้วยการให้ความรัก ความรู้ ตลอดจนสั่งสมประสบการณ์ที่เป็นแม่บทในการดำเนินชีวิต เช่น ฝึกฝนด้านอาชีพ ขัดเกลาจิตใจและอารมณ์ ตลอดจนสนับสนุนโอกาสทางสังคมแก่บุตรและธิดา เช่น ให้อุปการะในการประกอบอาชีพ ให้อุปการะการแต่งงาน การบวช โดยสิ่งที่เกิดขึ้นครอบครัวเป็นผู้ส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมดังกรณีชาวบ้านกุดแคนการแต่งงานมีบทสวดขวัญบ่าวสาว การบวชมีบทสวดขวัญนาค และเมื่อเวลาเจ็บป่วยครอบครัวมีการทำพิธีกรรมสะเดาะเคราะห์ตามความเชื่อ หลังจากทำพิธีแล้วจะพบแต่ความสุข เป็นสิริมงคล โดยวิธีการถ่ายทอดผ่านผู้นำพิธีกรรมและผู้ทำพิธีกรรมของชุมชนมีนายถนอม เศษภักดี เป็นผู้นำพิธีกรรมการสวดขวัญ ซึ่งเนื้อหาการถ่ายทอดแต่ละกิจกรรมจะแตกต่างกัน ส่วนผู้รับการสวดขวัญบ่าวสาว สวดขวัญนาคจะเป็นผู้ชายและผู้หญิง นอกจากนี้ครอบครัวได้ขัดเกลาความประพฤติของบุตรหลานตนเองผ่านการสนทนาพูดคุย ตักเตือนด้วยคำพูดสั้นๆ เป็นผลยา เช่น “กินข้าวโตอย่าใสความเพิ่น” “กินบนเรือนอย่าซัดบนหลังคา” เป็นต้น สำหรับสถานที่การถ่ายทอดเกิดขึ้นในแต่ละครัวเรือนของชาวบ้านกุดแคนจะใช้ช่วงเวลาใดขึ้นกับการทำกิจกรรมดังที่กล่าวมาข้างต้น

2.3) วิธีการถ่ายทอดโดยใช้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้

วัดบ้านกุดแคนมีพระสงฆ์บำเพ็ญตนเป็นผู้สืบทอดศาสนา และประกอบพิธีกรรมตามความต้องการของชาวบ้าน ในด้านการศึกษาวัดให้การศึกษากะสิริกรรม สามเณร ผู้ปกครองของเด็กและเยาวชนเด็กเยาวชน โดยมีพระผู้อาวุโส ทำหน้าที่พระอาจารย์ถ่ายทอดความรู้ ประเพณีเทศน์สั่งสอนมีศีลธรรม ทำให้ชาวบ้านกุดแคนมีประเพณีสืบทอดตามฮีตคลองทำบุญ 12 เดือน เช่น บุญเข้าพรรษา บุญข้าวจี บุญเดือนสาม ซึ่งในประเพณีงานบุญมีการแสดงมหรสพต่างๆ เช่น การแสดงหมอลำหมู๋ หมอลำกลอน หมอลำซิ่ง ภาพยนตร์ เป็นต้น จากการแสดงมหรสพได้แสดงเรื่องนิทานของภาคอีสาน แพร่กระจายเข้าสู่ชุมชนบ้านกุดแคน ได้แก่เรื่อง ปลาบู่ทอง ก่องข้าวน้อยฆ่าแม่ นางแดงอ่อน เป็นต้น ซึ่งผู้ชมการแสดงรับสารจากเรื่องต่างๆ ที่แสดงหมอลำกลอน หมอลำหมู๋ มีผู้สูงอายุเพศชาย เพศหญิง เด็กและเยาวชน ได้รับความรู้และความบันเทิง (Kaew-art, P., 2020)

2.4) วิธีการถ่ายทอดโดยการรวมกลุ่มเป็นสังคมร่วมกัน

การอยู่ร่วมกันในสังคมเกิดประโยชน์สุขถ้วนหน้า ระดับหมู่บ้านจึงกำหนดแม่บททางพฤติกรรมไว้ให้เป็นแนวเดียวกัน เรียกว่า ฮีต-คลอง หรือจารีตประเพณี ซึ่งเปรียบเสมือนกฎหมายสูงสุดหรือรัฐธรรมนูญ ผู้ไม่ปฏิบัติตามย่อมถูกลงโทษทั้งร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม เมื่อเยาวชนเติบโตถึงวัยอันควรแล้ว พ่อแม่จะสอนเรื่องฮีต-คลอง เสริมจากประสบการณ์ชีวิต รูปแบบของประเพณีพิธีกรรมจะมีส่วนขัดเกลาจิตใจคนให้เบาบาง ด้วยการลดความหมกมุ่นในตนเอง แบ่งความสนใจไปยังเพื่อนบ้านและหมู่บ้าน การปลูกฝังคตินิยมเช่นนี้ต้องใช้เวลาสั่งสม จากวัยเด็กจนถึงวัยครองเรือน ผู้ให้ความรู้เรื่องฮีต-คลอง กฎหมายบ้านเมือง นอกจากพ่อแม่แล้วคือ ปราชญ์ชาวบ้านผู้เป็นหลักบ้าน และผู้นำพิธีกรรม ในการถ่ายทอดระดับสังคมนี้ชาวบ้านกุดแคนได้ปฏิบัติร่วมกับครอบครัวและชุมชนเกิดจากสื่อพื้นบ้านทั้ง 8 ประเภท คือเรื่องเล่า นิทาน ฝน คำทาย การร้องสรภัญญะ ความเชื่อ การสู่ขวัญ และการให้พร ได้สืบทอดจากปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน ผู้ปกครองของเด็กและเยาวชนได้ปฏิบัติเป็นแบบอย่างและวางกติการ่วมกัน เช่น ก่อนการทำงานชาวบ้านกุดแคนต้องทำบุญเบิกบ้านก่อนถึงจะลงมือทำงานได้ หรือการแต่งงานจะแต่งงานก่อนการเข้าพรรษา เป็นต้น

2.5) วิธีการถ่ายทอดโดยการเรียนรู้ในโรงเรียน

โรงเรียนเป็นสถานการศึกษาที่ให้บริการการศึกษาแก่ประชาชนทุกคน ซึ่งเนื้อหาการเรียนรู้มีหลายสาขาวิชา แต่ในเนื้อหาต่างๆ ครูผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้หรือบางครั้งครูได้เชิญวิทยากรมาให้ความรู้กับนักเรียน ได้สอดแทรกเนื้อหาเรื่อง ฝน นิทาน ความเชื่อ การร้องสรภัญญะให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติจริง เช่น ชาวบ้านกุดแคนให้นักเรียนได้ร้องสรภัญญะจากการแต่งบทกลอนของนางลำไย อุทัยแสนของนางสากร ใบบัง และครูในโรงเรียนบ้านกุดแคนได้จัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องสรภัญญะไว้เป็นเนื้อหา

สาระรายวิชาเพิ่มเติมดังที่ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลที่ได้ระบุว่ามีการแข่งขันการร้องสารถีระหว่างหมู่บ้าน ในช่วงเวลาเช้าพรรษา ทำให้สื่อพื้นบ้านของชาวบ้านกุดแคนได้ถ่ายทอดเข้าไปสู่ สถานศึกษา และ สถานศึกษาได้ถ่ายทอดสื่อพื้นบ้านถึงนักเรียนซึ่งเป็นเด็กเยาวชนของบ้านกุดแคนได้นำความรู้ที่รวบรวม สั่งสอนผ่านเนื้อหา นิทาน ฎญา คำทายไปใช้ประโยชน์เป็นคติเตือนใจตนเอง

2.6) วิธีการถ่ายทอดโดยใช้สื่อเทคโนโลยี

การถ่ายทอดสื่อพื้นบ้านผ่านเทคโนโลยีในปัจจุบัน สื่อพื้นบ้านที่ชาวบ้านกุดแคนได้รับจากสื่อ โทรทัศน์ คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต ได้แก่ คำทาย นิทานจักรๆ วงศ์ๆ และละครโทรทัศน์ นิทานสัตว์ นิทานกรรมลิขิต ซึ่งสื่อพื้นบ้านที่รู้จักกันแพร่หลาย ได้แก่ นิทาน เกราะเพชรเจ็ดสี นางแก้วหน้าม้า นาง แดงอ่อน ปลาบู่ทอง และคำทาย ประเภทสถานที่ เช่น จังหวัดที่ไปไม่ถึงคือจังหวัดอะไร คำทายสิ่งของ เช่น ไทอะไรอยู่บนฟ้า (ไทคม) ซึ่งนิทานและคำทายเด็กและเยาวชนได้เรียนรู้ร่วมกับผู้ปกครองได้นำมาใช้ เล่าสืบทอดต่อกันมาเป็นนิทาน เกิดจากการแพร่กระจายจากสื่อเทคโนโลยี

2.7) การศึกษาด้วยตนเอง

การสื่อสารสื่อพื้นบ้านของชาวบ้านกุดแคน ผู้ที่ได้รับสารสื่อพื้นบ้านมีคนหลายช่วงวัย มีผู้สูงอายุ ผู้ใหญ่ เด็กและเยาวชนได้ศึกษาสื่อพื้นบ้านด้วยตนเองจากการดูโทรทัศน์ อ่านหนังสือ เข้าร่วมสังเกตการทำ พิธีกรรม สังเกตการทำบุญประเพณี ซึ่งเป็นการศึกษาสื่อพื้นบ้านทั้ง 8 ประเภทคือ เรื่องเล่า นิทาน ฎญา การ ร้องสารถี คำทาย ความเชื่อ การสู่ขวัญและคำให้พรด้วยตนเอง (Phuttakee, J., 2020)

ตอนที่ 3 ผลการศึกษาคุณค่าสื่อพื้นบ้านทุนทางสังคมเสริมสร้างพื้นที่สร้างสรรค์สำหรับเด็กและเยาวชน

ผลการศึกษาข้อนี้ได้สัมภาษณ์ (Phuttakee, J., Kaew-art, P., Baibong, S. and Setpakdee, T., 2020) สรุปดังนี้

3.1) คุณค่าของสื่อพื้นบ้านด้วยความบันเทิง สื่อพื้นบ้านทำให้เกิดความบันเทิงที่พบในบ้าน กุดแคน ได้แก่ นิทาน คำทาย บทสู่ขวัญ คำให้พร เนื่องจากการที่หมอขวัญชายและหมอขวัญหญิงร้องบท ทำขวัญสลับกันคล้ายกับการใช้เพลงโต้ตอบ ช่วยสร้างความบันเทิงและความเพลิดเพลินให้กับเด็กและ เยาวชนลดการดูสื่อละคร โทรทัศน์ โดยมีหมอขวัญชายและหมอขวัญหญิง แบ่งเนื้อหาบอกกล่าวอย่าง ชัดเจน หมอขวัญชายกล่าวบูชาพระรัตนตรัยบทชุมนุมเทวดา บทไหว้ครู บทสรรเสริญพระรัตนตรัย บท สอนนาค บทขานนาค บทเรียกขวัญ และบทให้พร ส่วนหมอขวัญหญิงหลายคนใช้ทำนองร้องหมอลำมา ร้องทำขวัญ เพราะมีภูมิหลังเกี่ยวข้องกับการแสดงลำกลอน หรือเวลาการเล่านิทานทั้งในระดับครอบครัว

และระดับโรงเรียนเด็กและเยาวชนจะได้เล่นบทบาทสมมติและได้วาดภาพจากภาพประกอบเรื่องนิทาน
สถานที่ ทำให้มีความพอใจ มีความสุข

3.2) เป็นชุมทรัพย์ทางปัญญา เพราะสื่อพื้นบ้านได้ถ่ายทอดผ่านปราชญ์ชาวบ้านให้เด็ก
เยาวชนได้รับฟัง ได้ให้ความรู้ การปกครอง การดำรงชีพ การประกอบอาชีพ และค่านิยมของคนในชุมชน
มีคติเตือนใจ จากผลหลายอย่าง เช่น กินมาม่า บักเล้งเบ้งท้อง (การรับประทานอาหารให้รับประทาน
ตามปกติเพราะถ้ารับประทานอาหารเกินความต้องการจะเกิดโทษต่อร่างกาย เช่น อาจปวดท้อง) กินข้าว
โต โสความเผิ่น (กินข้าวตนเองห้ามกินหาเพื่อนบ้าน) คนตาบอดอย่าเอาเข้าฮ่วมเฮือน คนตาเบือนอย่า
เอาเข้าฮ่วมบ้าน คนซี้คร้านอย่ากินข้าวฮ่วมภาชนะ (การคบเพื่อนมีข้อห้ามคบตาบอด คนตาเบือนและคน
เกียจคร้าน ห้ามไม่ให้เอาเข้ามาอยู่อาศัยในครอบครัวตนเอง เพราะถือเป็นคนไม่ถูกโฉลกตามลักษณะคน
อิสาน) ตบมือข้างเดียวบด (การที่จะคิดทำอะไรต้องทำด้วยความพร้อมเพรียงเปรียบเสมือนการปรบมือ
ข้างเดียวจะไม่มีเสียงดัง) คำสอนจากผลดังตัวอย่างคือ ชุมทรัพย์ปัญญาการเรียนรู้ท้องถิ่นของเด็กและ
เยาวชนบ้านกุดแคน

3.3) เป็นสื่อสะท้อนอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดของคนในท้องถิ่น จะมีเรื่องราวที่แสดงความรู้สึก
คิด อารมณ์ของคนในท้องถิ่นผ่านประเพณี ความเชื่อ สื่อพื้นบ้านของชุมชนบ้านกุดแคน 8 ประเภท คือ
เรื่องเล่า นิทาน ญา ความเชื่อ การร้องสรภัญ การสู่ขวัญ คำทาย และคำให้พร ทำให้เข้าใจความรู้สึกนึก
คิดของชาวบ้านกุดแคน การร้องสรภัญถือเป็นประเพณีของคนบ้านกุดแคนต้องปฏิบัติตามฮีตคลอง โดย
เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้การร้องสรภัญ ต้องเคารพผู้อาวุโสเป็นผู้สอนทำนองร้องสรภัญ การสู่ขวัญบ่าว
สาว สู่ขวัญนาค สู่ขวัญคนป่วย เป็นการร้องขอบบานต่ออำนาจเหนือธรรมชาติ สะท้อนให้เห็นความคิด
ของชาวบ้านกุดแคนได้อบรมสั่งสอนเด็กเยาวชน มีความเคารพต่ออำนาจเหนือธรรมชาติที่จะให้ความ
คุ้มครองได้ ตัวอย่าง คนเจ้าเป็นคนไข้คับแค้นตีนปล่อง ขอให้หายให้สว่างเขาสาเด้อมือนี่ให้มีหวานหมุย
ให้ได้ลูกปลาให้ได้กินข้าวเขาสาเด้อให้หายสว่าง ปวงหมู่ญาติพี่น้องเขาสิคร้านเบ้งดู ขอให้บุญนำอยู่คลุ
ให้คำช่วย การที่ไข้หรือป่วยให้ถึยกามือนี่มีฮ้ายอย่ากระทำ ขอให้มีเส้นคำขาตาอย่าได้ขาด ธาตุก็อย่าได้
ล้มกรรมนั้นก้อย่าถึง คุณพระธรรมขอให้มานั่งล้อม ผู้ที่ป่วย มารักษาเกศกักรักษาตามฝ่ายมาร คนกินข้าว
กะให้หวานจานแกงให้แซบช้อนหวานควาให้ร่อย อย่าให้ผอมให้จ่อยเข้าซี้โคลซี้เหมียงให้เจ้าเกลี้ยงดัง
หลัง ให้ค้อยยืนค้มมันพันปีเป็นขนาด และเมื่อได้รับการสู่ขวัญผู้รับสารได้ลดความวิตกกังวลในจิตใจ
จิตใจจะสบายความเจ็บป่วยจะหายไป (Setpakdee, T., 2020)

3.4) การประเมินค่าตัวละครจากการระบายอารมณ์เก็บกดและความขัดแย้ง สื่อพื้นบ้าน
ของชาวบ้านกุดแคนประเภทรื่องเล่านิทานตลก ได้แสดงความขัดแย้งของหลวงพ่อกับเณรน้อย ในเรื่อง
หลวงพ่อกี้โกโปได้เล่าสืบทอดกันมาว่า

วันหนึ่งเจ้าอาวาสไปบิณฑบาตในหมู่บ้านได้มอบให้เณรน้อยดูแลรักษากุฏิห้ามไม่ให้มีซี้เก็นกุฏิ
เณรน้อยต้องการแกล้งเจ้าอาวาส ได้นำน้ำอ้อยมาทำเป็นกองซี้เก็น เมื่อเจ้าอาวาสกลับจากบิณฑบาตพบ

กองซี้ไก่ เณรน้อยได้ลองกินซี้ไก่ให้เจ้าอาวาสได้ลองชิมตาม เจ้าอาวาสหลงกลเณรน้อยก็ตอบตกลง เมื่อลองกินกองซี้ไก่พบว่าอร่อยมาก ทำให้เจ้าอาวาสสั่งให้เณรน้อยให้ไก่ขึ้นมาซี้ใส่ในกุฏิได้ ในวันต่อมาเมื่อเจ้าอาวาสกลับจากบิณฑบาตได้ชิมกองซี้ไก่จริงๆ พบว่าไม่มีกลิ่นหอม และไม่อร่อย มีกลิ่นเหม็น รสเหม็น เจ้าอาวาสจึงไล่เณรน้อย และร้องว่าไม่เคยกินซี้ไก่ ซึ่งข้อขัดแย้งดังกล่าวเกิดจากเณรน้อยดูแลกุฏิ ศาลา เพราะเณรน้อยไม่ได้เต็มใจปฏิบัติหน้าที่ ถ้าให้ไก่มาซี้ใส่กุฏิจริงๆ หลวงพ่อคงไม่ให้เณรน้อยเฝ้ากุฏิ ซึ่งเด็กและเยาวชนได้ใช้ตัวอย่างจากนิทานนำมาปฏิบัติตนเองด้านการประเมินค่าตัวละครเณรน้อยไม่มีความรับผิดชอบ ไม่ควรเอาเป็นตัวอย่าง ซึ่งเด็กและเยาวชนควรมีความรับผิดชอบต่อตนเอง

3.5) เป็นเครื่องส่งเสริมการสร้างความคิดและจินตนาการ เรื่องราวสี่พี่น้องบ้านมี เนื้อหาแสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ต่างๆ ตัวละครจะมีฤทธิ์สามารถเหาะเหินเดินอากาศได้ เนื้อหาเหล่านั้นนอกจากจะสร้างความสนุกสนานแล้วยังช่วยในการสร้างความคิดและจินตนาการให้เด็กและเยาวชนในบ้านกุดแคนเป็นแรงบันดาลใจให้เกิดการประดิษฐ์คิดค้นทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีต่างๆ เช่น การเหาะเหินเดินอากาศของพญานาคในเรื่องผาแดงนางไอ่ก็นำไปสู่การสร้างกังหัน การใช้เวทมนต์คาถาเปิดน้ำให้ไปสู่มนุษย์ ในเรื่องพญาคันคาก เปรียบเทียบได้กับการทำฝนเทียมในปัจจุบันให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้ เมื่อมีภาวะภัยธรรมชาติ ความแห้งแล้งทำให้เด็กและเยาวชนเกิดจินตนาการ จากสี่พี่น้องบ้านประเพณีทานประเพณี เป็นต้น

3.6) สร้างความภาคภูมิใจในท้องถิ่นและประเทศชาติ เนื้อหาและข้อคิดจากสี่พี่น้องบ้านทั้ง 8 ประเพณีของชาวบ้านกุดแคน มีส่วนเสริมสร้างให้เด็กและเยาวชนเกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่นและประเทศชาติ ซึ่งจะเห็นได้จากสี่พี่น้องบ้าน ผญาภักดิ์ เช่น คันสีเป็นขุนให้ถามดูพวกไพร่ คันแมนไพร่บให้แปลงบ้านกะบ่เอื้อง (การจะเป็นผู้ปกครองบ้านเมืองต้องได้รับการสนับสนุนจากประชาชนในหมู่บ้าน) และนิทานสอนใจคือ นางนกกกระจอก ก่อให้เกิดค่านิยมร่วมกันในเรื่องความกตัญญู ความรักสามัคคีในชุมชนตนเอง โดยเด็กและเยาวชนได้ปลูกฝังค่านิยม รักชุมชนตนเอง ร่วมมือพัฒนาหมู่บ้านมีการรวมกลุ่มเด็กและเยาวชนเกิดขึ้น โดยการบ่มเพาะจากสี่พี่น้องบ้านประเพณีผญา และประเพณีทาน

สรุปผล อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

สรุปผล

1). สี่พี่น้องบ้านของชาวบ้านกุดแคนที่รู้จักมี 13 ประเพณี แต่ได้รับการถ่ายทอดถึงปัจจุบันมี 8 ประเพณีคือ (1) เรื่องเล่า (2) นิทาน (3) ผญา (4) คำทาย (5) การร้องสรภัญญ์ (6) การสู่ขวัญ (7) ความเชื่อ และ (8) คำให้พร ในส่วนสี่พี่น้องบ้านที่สูญหายไม่ได้รับการถ่ายทอดมี เพลงกล่อมเด็ก รำวงชาวบ้าน หมอลำหมู และหมอลำกลอน เนื่องจากปราชญ์ผู้รู้สี่พี่น้องบ้านไม่ถ่ายทอดความรู้ที่มีให้กับคนในชุมชนบ้านกุดแคนกล้านำไปใช้ประกอบอาชีพแข่งกับปราชญ์ผู้รู้ และเด็กเยาวชนไม่นิยมสี่พี่น้องบ้านถือเป็นสิ่งที่ไม่ทันสมัยและสถานศึกษาใช้แหล่งเรียนรู้สี่พี่น้องบ้านใช้ในการจัดการเรียนการสอนน้อยในส่วนวิธีการถ่ายทอดสี่พี่น้องบ้านของชาวบ้านกุดแคน มีการถ่ายทอดเกิดจากสภาพสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ครอบครัว

สังคม โรงเรียน สื่อเทคโนโลยี และการศึกษาด้วยตนเองโดยใช้เนื้อหาจาก 8 ประเภทของสื่อพื้นบ้านของชาวบ้านกุดแคน ผู้รับการถ่ายทอดมีทั้งเพศชายและเพศหญิงที่อยู่ในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน เวลาในการถ่ายทอดไม่มีเวลากำหนดแน่นอน เพราะสื่อพื้นบ้านแต่ละประเภทยังมีเนื้อหาแตกต่างกันในระดับครัวเรือน ชุมชน และสังคมและสื่อพื้นบ้านทุนทางสังคมเสริมสร้างพื้นที่สร้างสรรค์สำหรับเด็กและเยาวชนพบว่าสื่อพื้นบ้านของชาวบ้านกุดแคนมีคุณค่าในด้าน (1) ทำให้เป็นชุมชนทรัพยากรทางปัญญาของท้องถิ่น (2) ให้ความบันเทิง (3) ส่งเสริมความคิด จินตนาการสร้างสรรค์ และ (4) เกิดความภูมิใจในท้องถิ่นตนเอง

อภิปรายผลการศึกษา

การอภิปรายผลการศึกษาดังนี้

1. สื่อพื้นบ้านของชาวบ้านกุดแคนที่ค้นพบรู้จักมีจำนวน 13 ประเภท ได้แก่ (1) เรื่องเล่า (2) นิทาน (3) ฃญา (4) เพลงกล่อมเด็ก (5) หมอลำกลอน (6) หมอลำหมู่ (7) รำวงชาวบ้าน (8) คำทาย (9) ความเชื่อ (10) การรื่องสรวง (11) กลอนสอย (12) การส่วง (13) คำให้พร และสื่อพื้นบ้านที่ได้ถ่ายทอดในปัจจุบันมี 8 ประเภทคือ (1) เรื่องเล่า (2) นิทาน (3) ฃญา (4) คำทาย (5) การรื่องสรวง (6) การส่วง (7) ความเชื่อ และ(8) คำให้พร แต่ได้รับการถ่ายทอดถึงปัจจุบันมี 8 ประเภทคือ (1) เรื่องเล่า (2) นิทาน (3) ฃญา (4) คำทาย (5) การรื่องสรวง (6) การส่วง (7) ความเชื่อ และ(8) คำให้พร ในส่วนสื่อพื้นบ้านที่สูญหายไม่ได้รับการถ่ายทอดมี เพลงกล่อมเด็ก รำวงชาวบ้าน หมอลำหมู่ และหมอลำกลอน เนื่องจากปราชญ์ผู้รู้สื่อพื้นบ้านไม่ถ่ายทอดความรู้ที่มีให้กับคนในชุมชนบ้านกุดแคนกล้วนไปใช้ประกอบอาชีพแข่งกับปราชญ์ผู้รู้ และเด็กเยาวชนไม่นิยมสื่อพื้นบ้านถือเป็นสื่อที่ไม่ทันสมัยและสถานศึกษาใช้แหล่งเรียนรู้สื่อพื้นบ้านใช้ในการจัดการเรียนการสอนน้อย ซึ่งในส่วนการรวบรวมสื่อพื้นบ้านได้ 8 ประเภทที่ยังคงดำรงอยู่พ้องกับแนวคิดของ (Mallikamas, K., 1975; Udomwet, S., 1981; Thaweasuk, B., 1987) เนื่องจากชาวบ้านกุดแคนมีสื่อพื้นบ้าน ประเภทมุขปาฐะ แต่ละประเภท ดังนี้

สื่อพื้นบ้านประเภทมุขปาฐะที่ใช้ถ้อยคำ ใช้ภาษาพูดในการถ่ายทอดข้อมูลต่างๆ แบ่งออกได้เป็น 8 ประเภทย่อย คือ

(1.1) นิทานชาวบ้าน เป็นนิทานประเภทต่างๆ ที่เล่ากันเพื่อความสนุกสนาน มีการจัดหมวดหมู่อย่างเป็นระเบียบ ชาวบ้านกุดแคนมีนิทานสอนใจเช่น เด็กเลี้ยงแกะและนางนกระจอก นิทานตลก หลวงพ่อกับเณรน้อย นิทานจากการแพร่กระจายจากท้องถิ่นอื่นๆ มีนิทาน นางแดงอ่อน ขูลุนางอ้ว และนางหมาขาว

(1.2) เพลงชาวบ้าน เป็นเพลงพื้นบ้านที่ชาวบ้านได้ประดิษฐ์ตามสังคมแต่ละท้องถิ่น เช่น เพลงเรือ เพลงปรบไก่ เพลงเกี่ยวข้าวชาวบ้านกุดแคนมีการรื่องสรวง บทส่วง คำให้พร

(1.3) ภาษิต สำนวน เป็นคำกล่าวที่มีคนนิยมชมชอบ มีการถ่ายทอดต่อกันมา ประเภทภาษิตของบ้านกุดแคนมีภาษิตเกี่ยวและพญาภาษิต

(1.4) ปริศนาคำทาย ส่วนใหญ่เป็นการเล่นสนุกใช้ปัญญาฉวยพรในการค้นหาคำตอบ ชาวบ้านกุดแคนมีคำทายเกี่ยวกับสัตว์ และสิ่งของเครื่องใช้

(1.5) ความเชื่อและโชคลาง เป็นสิ่งที่ซ่อนเร้นอยู่ในจิตใจของคน ซึ่งชาวบ้านกุดแคนเชื่อปรากฏการณ์ธรรมชาติ เชื่ออำนาจเหนือธรรมชาติ พระพุทธศาสนา เช่น การร้องสรวง การทำพิธีกรรมบวชนาค และเคารพผู้อาวุโสคือ ผู้นำทางพิธีกรรม

(1.6) ภูมินามวิทยา เป็นการกล่าวถึงประวัติชื่อสถานที่ต่างๆ ที่เล่าสืบต่อกันมา ซึ่งชาวบ้านกุดแคนมีภูมินามเรียกสถานที่ ป่า แหล่งน้ำตามเรื่องเล่า เช่น โคกเต่ง โนนหินแมว โสภักกีก เป็นต้น

นอกจากนี้การรวบรวมสื่อบ้านของชาวบ้านกุดแคนสอดคล้องกับแนวคิดของ (Chitchinakul, K., 2002) ได้แบ่งประเภทสื่อบ้านตามมิติเวลา ซึ่งชาวบ้านกุดแคนมีสื่อบ้านเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุการณ์ และปัจจัยที่เข้ามาสู่ชุมชนบ้านกุดแคน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรม ประเพณี เศรษฐกิจ และการศึกษา เป็นสาเหตุให้เนื้อหาของสื่อบ้านเปลี่ยนแปลงไปตามมิติเวลา หมายความว่าได้อาศัยช่วงเวลาเป็นเกณฑ์ในการศึกษาเพื่อเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่าง และการเปลี่ยนแปลงของข้อมูลในพื้นที่เดียวกัน (Thitathan-nathalang, S., 2009) ได้สรุปเรื่องเล่าสื่อบ้านได้เปลี่ยนแปลงไปเนื่องจากเมื่อสังคมเปลี่ยนไป เนื้อหาของคติชนก็เปลี่ยนไปตามบริบททางสังคม ในสังคมตะวันตก โดยเฉพาะในสหรัฐอเมริกาซึ่งสังคมได้ก้าวสู่ “ความทันสมัย” ชีวิตของผู้คนเปลี่ยนไปอยู่ในสังคมเมืองมากขึ้น จึงเกิดมี “เรื่องเล่าสมัยใหม่” ที่ฉากเป็นสังคมเมือง สะท้อนวิถีชีวิตและปัญหาในสังคมเมือง ทำให้เกิดศัพท์ใหม่หลายคำ ในทางคติชนวิทยา เช่น contemporary legend, modern folklore, modern legend, urban legend, netlore นอกจากนั้น ยังมีหนังสือที่รวบรวมเรื่องเล่าสมัยใหม่ที่ใช้ชื่อว่า Urban Legends หรือมีเว็บไซต์ชื่อ www.urbanlegends.com เป็นต้น ซึ่งในแนวคิดการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องเล่าโดยสรุปลักษณะเรื่องเล่าของ Urban legend โดยใช้คำว่า “เรื่องเล่าสมัยใหม่” แทนคำในภาษาอังกฤษว่า Urban legend ไปก่อน และขอประมวลข้อสังเกตของนักวิชาการต่าง ๆ (Brunvard, 1981; Fine, 1992 and Genge, 2000) ที่พยายามให้คำจำกัดความและอธิบายว่า urban legend คือ “ข้อมูลคติชนสมัยใหม่” ก็คือ เป็น lore ที่สะท้อนทัศนคติของ folk ที่มีวิถีชีวิตอยู่ในเมืองหรือวิถีชีวิตสมัยใหม่ เปิดเผยให้เห็นทัศนคติ ความรู้สึก หรือความหวาดหวั่นในความปลอดภัยในชีวิตสมัยใหม่และชีวิตเมือง เรื่องเล่าสมัยใหม่จำนวนมากจึงเกี่ยวกับอันตรายจากเทคโนโลยีที่ทันสมัย เช่น รถยนต์ ไมโครเวฟ ความรู้สึกหวาดหวั่นในชีวิตแบบใหม่ที่ผูกพันไว้กับอาหารจานด่วน เช่น แมคโดนัลด์ KFC น้ำอัดลม ฯลฯ และเรื่องเล่าที่เป็นคติชน เช่น นิทานมหัศจรรย์ นิทานประจำถิ่น ตำนานปรัมปรา นิทานมุขตลก นิทานเรื่องสัตว์ นิทานอธิบายเหตุ ล้วนมีลักษณะ “กึ่งจริงกึ่งจินตนาการ” ความจริงที่สะท้อนจากข้อมูลที่เป็นสื่อบ้านอาจจะไม่ได้เป็น “ข้อเท็จจริง” แต่เป็นความจริงเกี่ยวกับทัศนคติและ

ความรู้สึกของ folk ที่มีต่อปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทางสังคม ดังที่ได้เคยอธิบายว่านิทานมหัศจรรย์ นิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ นิทานมุขตลก สะท้อนความรู้สึกขัดแย้งของบุคคลสถานภาพต่าง ๆ ในครอบครัวหรือตำนาน นิทานปรัมปราสะท้อนความรู้สึกขัดแย้ง เรื่องความเชื่อทางศาสนา, urban legend ก็สะท้อนความรู้สึกกังวล ของคนในสหรัฐอเมริกาซึ่งออกมาในรูปของเรื่องเล่า เช่น เกี่ยวกับชาวบ้านกุดแคนใช้เรื่องเล่าในการแสดงออกของความนึกคิดของคนในหมู่บ้านในด้านความนึกคิดความรู้สึกกังวล ขัดแย้งดังคนอเมริกา

1).การถ่ายทอดสื่อพื้นบ้าน

มีการถ่ายทอดเกิดจากสภาพสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ครอบครัว สังคม โรงเรียน สื่อเทคโนโลยี และการศึกษาด้วยตนเองโดยใช้เนื้อหาจาก 8 ประเภทของสื่อพื้นบ้านของชาวบ้านกุดแคน ผู้รับการถ่ายทอดมีทั้งเพศชายและเพศหญิงที่อยู่ในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน เวลาในการถ่ายทอดไม่มีเวลา กำหนดแน่นอน เพราะสื่อพื้นบ้านแต่ละประเภทมีเนื้อหาแตกต่างกัน ซึ่งการถ่ายทอดสื่อพื้นบ้านของชาวบ้านกุดแคนสอดคล้องกับแนวคิดของ (Thammawat, J., 1988) วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งมายังคนอีกรุ่นหนึ่งนั้นขึ้นอยู่กับวิธีการและกลุ่มเป้าหมายอย่าง เช่น วิธีการถ่ายโยงความรู้แก่เด็กจะแตกต่างจากผู้ใหญ่ คือ วิธีการถ่ายโยงความรู้แก่เด็กต้องง่าย ไม่ซับซ้อน สนุกสนาน ดึงดูดใจ เช่น เรื่องนิทานของชาวบ้านกุดแคนได้ถ่ายทอดให้กับเด็กและเยาวชน โดยพ่อแม่ในระดับครอบครัวและในโรงเรียนได้เรียนรู้ ปริศนาคำทาย โดยเลือกถ้อยคำที่ให้ภาพพจน์ เปรียบทำให้ชวนคล่องจอง ให้เสียงและจังหวะ เพื่อดึงดูดใจและจดจำได้ง่าย เล่านิทานเป็นการถ่ายโยงความรู้โดยอาศัยความสนุกสนานจากตัวละครในเรื่องและวิธีการเล่าที่น่าสนใจ ต้องเป็นเรื่องสั้นๆ เนื้อหาส่งเสริมนิสัยและบุคลิกภาพที่สังคมปรารถนา ส่วนใหญ่มุ่งเน้น จริยธรรม คือ สิ่งที่ดีควรทำและไม่ควรทำ การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้วยวิธีการบอกเล่าในวัยเด็กและเยาวชนนี้จะมีสารประโยชน์ทั้งด้านการเพิ่มพูนความรู้จากการฟังและเป็นการรวมกลุ่มกันทางสังคม เพื่อทำงานร่วมกันหรือช่วยเหลือกันทางสังคม เพื่อทำงานร่วมกันหรือช่วยเหลือกัน ผู้เล่าคือผู้อาวุโสหรือผู้มีความรู้ และสอดคล้องกับแนวคิดของ (Nilklad, T., 2006) กล่าวว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ การถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจจากบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่ง ซึ่งมีทั้งแบบที่เป็นลายลักษณ์อักษรและไม่เป็นลายลักษณ์อักษร ใช้วิธีการถ่ายทอดสื่อพื้นบ้านจากบรรพบุรุษไปยังเด็กและเยาวชนนั้นสามารถทำได้หลายวิธี ทั้งที่เป็นลายลักษณ์อักษรและไม่เป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งรูปแบบการถ่ายทอดนั้นอาจทำได้โดยการถ่ายทอดภายในชุมชนภายในครัวเรือน การฝึกจากผู้รู้ผู้ชำนาญเฉพาะทาง การฝึกฝนและค้นคว้าด้วยตนเองแล้วจึงถ่ายทอดไปสู่ลูกหลาน หรืออาจเป็นความรู้ความชำนาญที่เกิดขึ้นจากความบังเอิญหรือสิ่งลึกลับ นอกจากนี้การถ่ายทอดสื่อพื้นบ้านของชาวบ้านกุดแคนอาศัยหลักการเรียนรู้นอกระบบโรงเรียน โดยคำนึงถึงกลุ่มเป้าหมายอีกด้วย เช่น การถ่ายทอดผ่านทางกิจกรรมง่ายๆไม่ซับซ้อน มีความสนุกสนาน เร้าใจ และดึงดูดความสนใจ เช่น การถ่ายทอดสื่อ

.....
พื้นบ้านในงานบุญประเพณีมีการแสดงมหรสพ หมอลำหมู่ หมอลำกลอนหรือความบันเทิงจากการดูละครโทรทัศน์ ซึ่งเป็นสื่อพื้นบ้านสมัยใหม่ ซึ่งเด็กและเยาวชนได้ศึกษาในโรงเรียนและศึกษาจากการดูมหรสพได้ลดละการดูสื่อสมัยใหม่ โทรทัศน์ สื่ออินเทอร์เน็ต ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเด็กและเยาวชนไปในทิศทางที่ดีขึ้น

2).คุณค่าสื่อพื้นบ้านทุนทางสังคมเสริมสร้างพื้นที่สร้างสรรค์สำหรับเด็กและเยาวชน

พบว่าในด้านเป็นชุมทรัพย์ทางปัญญา ความบันเทิง และส่งเสริมความคิด จินตนาการสร้างสรรค์ และมีความภูมิใจในท้องถิ่น เพราะเรื่องราวของสื่อพื้นบ้านนั้น มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตผู้คนตั้งแต่เกิดจนตายอย่างแยกไม่ออก เช่น ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด นิทานพื้นบ้าน ภาษิต ปริศนา เพลงพื้นบ้าน การแต่งงาน เกิดขึ้นมาเพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิต จนกระทั่งถึงประเพณีเกี่ยวกับการตาย ซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญกับการดำรงชีวิตของตนเองให้มีความสุข ดังที่ (Thaweek, B., 1987; Chitchinakul, K., 2002 and Nathalang, S., 2009) ได้กล่าวถึงความสำคัญของสื่อพื้นบ้านว่า เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ควรศึกษาเนื่องจาก เป็นเครื่องให้ความบันเทิงแก่นุชนชาติมาตั้งแต่ดั้งเดิมทุกวัย ทุกโอกาส คือวัยเด็กก็มีการละเล่น การทายปริศนา ฟังนิทาน เป็นต้น พอถึงวัยหนุ่มสาวก็มีเพลงปฏิพากย์ การละเล่นต่าง ๆ มีประเพณีเนื่องในเทศกาลเช่น ลอยกระทง เวียนเทียน สงกรานต์ ส่วนวัยชราาก็มีการเล่านิทานให้ลูกฟัง กล่อมเด็กหรือการท่องเที่ยวสวนกุหลาบในเทศกาลต่าง ๆ ตลอดจนการละเล่น เช่น โขน ละคร หนัง ลิเก และสื่อพื้นบ้านเป็นเครื่องมือช่วยให้มนุษย์เข้าใจสภาพของชีวิตมนุษย์โดยทั่วไปดียิ่งขึ้นเพราะเป็นที่ประมวลแห่งความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อ ความกลัว ความนิยม ระเบียบ แบบแผน ทำให้ชีวิตอยู่ในขอบเขตที่นิยมกันว่าดีและถูกต้อง แม้กฎหมายบ้านเมืองก็ยังบังคับจิตใจหรือมีอิทธิพลเหนือจิตใจมนุษย์ได้เท่า เพราะได้อินได้ฟังได้รับการอบรมอยู่กับวิถีชีวิตแบบนั้นมาตั้งแต่เกิดถือเป็นมรดกหรือสมบัติของชาติ เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตมนุษย์แต่ละชาติ แต่ละภาษา มีการจดจำและถือปฏิบัติกันต่อมา เช่นเดียวกับสื่อพื้นบ้านของชาวบ้านกุศแคนได้สืบทอดถึงเด็กและเยาวชนได้ทำให้รู้จักสภาพชีวิตเรียนรู้คุณค่าของนิทาน ฝนา เรื่องเล่าสะท้อนชีวิต ทำให้เกิดความนิยมภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน เป็นเครื่องชี้ให้เห็นพื้นที่สร้างสรรค์ของเด็กและเยาวชนได้เรียนรู้ต้นทุนทางสังคมเรื่องที่อยู่ใกล้ตัวเด็กและเยาวชน สร้างความรู้สึกภูมิใจในท้องถิ่นของตนว่ามีได้ด้อยหรือผิดแปลกไปจากท้องถิ่นอื่นใดในโลก และสอดคล้องกับแนวคิดของ (Kaewthep, K., et al., 2012) ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่เชิงสังคมของสื่อพื้นบ้านมีดังนี้

หน้าที่การให้ข่าวสารข้อมูลเพื่อเฝ้าระวังสภาพแวดล้อมของสื่อสมัยใหม่โดยการสร้างสื่อพื้นบ้านจากนิทานเป็นการทุนแอมิเนชันด้วยเทคโนโลยีกราฟฟิกแบบใหม่ พ้องกับการส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนในบ้านกุศแคนได้ศึกษาบทบาทนิทานมีตัวละครฝ่ายดีและฝ่ายร้าย ซึ่งเด็กและเยาวชนได้แสดงความคิดเห็นควรปฏิบัติตนเองตามตัวละครในด้านใดบ้างจากนิทานตกลง นิทานสอนใจ นางนกรจะจอก เพื่อนำมาใช้ปฏิบัติตนเองเป็นพลเมืองที่ดีและคุณค่าของสื่อพื้นบ้านทุนทางสังคมเสริมสร้างพื้นที่สร้างสรรค์

สำหรับเด็กและเยาวชนชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของพลังสติปัญญามนุษย์ที่ยิ่งใหญ่ มีศักยภาพแสดงให้เห็นว่าการศึกษาเรื่องราวเก่า ๆ ที่สังคมส่งสมมาจากบรรพบุรุษนั้นได้สร้างความภูมิใจร่วมกันของเด็กและเยาวชน เกิดความรัก สามัคคี ห่วงแค้นและเห็นความสำคัญของท้องถิ่นกำเนิด อันเป็นพื้นฐานในการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

ข้อเสนอแนะการนำเสนอผลการวิจัยไปใช้

1. การใช้สื่อพื้นบ้านทั้ง 8 ประเภทของชาวบ้านกุดแคน ใช้ในการเรียนการสอนในสถานศึกษา และนอกระบบการศึกษา โดยใช้ปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้ถ่ายทอด ควรจัดทำเป็นโครงการ ใช้สื่อแหล่งเรียนรู้ ปราชญ์ชาวบ้านเป็นวิทยากรสอนในรายวิชาภาษาไทย สังคมศึกษา วิทยาศาสตร์ เป็นต้น การใช้สื่อพื้นบ้านใช้เป็นสื่อการเรียนการสอนสร้างเป็นการกระตุ้นจากสื่อนิทานหรือสร้างเป็นสื่อประสม มีภาพเคลื่อนไหวและเสียงประกอบจากเรื่องเล่าเกี่ยวกับสถานที่ในหมู่บ้าน หรือจากความเชื่อประเพณี

ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

2. ควรทำวิจัยเรื่องทุนทางสังคมในการพัฒนาสื่อพื้นบ้านเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์สำหรับเด็กและเยาวชน

References

- Attagara, K. (1976). *Folkloristics*. Bangkok: Educational Supervision.
- Bailong, S. (2020). *The interviewee*. Maha Sarakham: Ban Kut Khaen, Nong No Subdistrict.
- Chantavanich, S. (2006). *Qualitative Research Methods*. Bangkok: Darn Sutha Press Company Limited.
- Chitchinakul, K. (2002). *Folkloristics*. Bangkok: Odeon Store.
- Kaew-art, P. (2020). *The interviewee*. Maha Sarakham: Ban Kut Khaen, Nong No Subdistrict.
- Kaewthep, K., et al. (2012). *Old media - new media: signs, identity, ideology*. Bangkok: Parbpim.
- Mallikamas, K. (1975). *folklore*. Bangkok: Ramkhamhaeng University.
- Muean-Mat, R. (2020). *The interviewee*. Maha Sarakham: Ban Kut Khaen, Nong No Subdistrict.
- Nakomthap, A., et al. (2005). *Media literacy: concepts and approaches for enhancing well-being and learning about valuable exposure*. Bangkok: amchitti Institute.
- Nathalang, S. (2005). *Folklore Theory: Scientific Methods for the Analysis of Myths and Folktales*. Bangkok: Chulalongkorn University.
- Nathalang, S. (2009). *Folklore Theory: Scientific Methods in the Analysis of Myths - Folktales*. (2nded). Bangkok: Chulalongkorn University.

- Nilklad, T. (2006). *Achievement in physics of students in the 4th grade by organizing learning activities that enhance the wisdom of the hill tribe people*. Master of Thesis: Chiang Mai University.
- Phuttakee, J. (2020). *The interviewee*. Maha Sarakham: Ban Kut Khaen, Nong No Subdistrict.
- Rittidet, P., et al. (2012). *Community learning center organized a participatory vocational education by community organization for self-reliance of Ban Kut Khaen farmers group*. Nong No Subdistrict, Mueang District, Maha Sarakham Province. Bangkok: Office of the National Research Council of Thailand.
- Setpakdee, T. (2020). *The interviewee*. Maha Sarakham: Ban Kut Khaen, Nong No Subdistrict.
- Thammawat, J. (1988) *Thai village direction*. Bangkok: Village.
- Thaweesuk, B. (1987). *Folklore*. Bangkok: Ramkhamhaeng University.
- Thitathan-nathalang, S. (2009). *Folklore Theory: Methodology in the Analysis of Folklore Mythology*. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University .
- Udomwet, S. (1981). *Folkloristics*. Phetchaburi: Phetchaburi Teachers College.
- Virulrak, S. (1984). Local media for development. *Journal of Communication Arts*. 5 : 5 (August 1984): 17-21.

